

redakcja naukowa:
Monika Florczak-Wątor
Andrzej Grabowski

ARGUMENTY I ROZUMOWANIA PRAWNICZE W KONSTYTUCYJNYM PAŃSTWIE PRAWA

KOMENTARZ

Michał Araszkiewicz · Marcin Biskupski · Aleksandra Dębowska
Monika Florczak-Wątor · Filip Gołba · Andrzej Grabowski
Justyna Holoher · Dominika Kowalska · Jakub Kret
Marcin Krzemiński · Zuzanna Krzykańska · Barbara Krzyżewska
Magdalena Łatacz · Rafał Michałczak · Magdalena Michalska
Maciej Pach · Oskar Pogorzelski · Kaja Ptak

gościnnie: Manuel Atienza

PRAWO
KONSTYTUCJA
ARGUMENTACJA

Argumenty i rozumowania prawnicze
w konstytucyjnym państwie prawa
Komentarz

PRAWO
KONSTYTUCJA
ARGUMENTACJA

SERIA POD REDAKCJĄ
TOMASZA GIZBERT-STUDNICKIEGO
I PIOTRA TULEI

REDAKCJA NAUKOWA:
MONIKA FLORCZAK-WĄTOR • ANDRZEJ GRABOWSKI

Argumenty i rozumowania prawnicze w konstytucyjnym państwie prawa Komentarz

Michał Araszkiewicz • Marcin Biskupski • Aleksandra Dębowska
Monika Florczak-Wątor • Filip Gołba • Andrzej Grabowski
Justyna Holocher • Dominika Kowalska • Jakub Kret
Marcin Krzemiński • Zuzanna Krzykalska • Barbara Krzyżewska
Magdalena Latacz • Rafał Michalczak • Magdalena Michalska
Maciej Pach • Oskar Pogorzelski • Kaja Ptak

gościnnie: Manuel Atienza

Kraków 2021

© Copyright by Monika Florczak-Wątor & Andrzej Grabowski , Kraków 2021

Recenzent

prof. zw. dr hab. Tomasz Gizbert-Studnicki

Redakcja

Ewa Dąbrowska

Projekt okładki

dr hab. Grzegorz Kuca, prof. UJ

ISBN 978-83-8138-336-3 [druk]

ISBN 978-83-8138-337-0 [online, pdf]

<https://doi.org/10.12797/9788381383370>

Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2015/17/B/HS5/00457

Stan prawny: 1 lipca 2020 r.

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel./faks: 12 431-27-43, 12 421-13-87

e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.pl>

Spis treści

Przedmowa (<i>M. Florczak-Wątor, A. Grabowski</i>)	9
Wykaz skrótów	11
Wprowadzenie (<i>A. Grabowski</i>).....	23
Teoria konstytucyjnego państwa prawa a topiczny model argumentacji prawniczej (<i>J. Holocher</i>)	30
Aksjologia Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (<i>M. Florczak-Wątor</i>).....	61
Rozumowania prawnicze i schematy argumentacyjne w sądowym stosowaniu prawa (<i>M. Araszkiewicz</i>)	90
KOMENTARZ do argumentów i toposów prawniczych (<i>M. Araszkiewicz, M. Biskupski, A. Dębowska, M. Florczak-Wątor, F. Gołba, A. Grabowski, J. Holocher, D. Kowalska, J. Kret, M. Krzemiński, Z. Krzykalska, B. Krzyżewska, M. Latacz, R. Michalczak, M. Michalska, M. Pach, O. Pogorzelski, K. Ptak</i>).....	157
Wstęp (<i>A. Grabowski</i>)	159
1. <i>Ius est ars boni et aequi</i>	168
2. Zasada dobra wspólnego.....	183
3. Zasada demokratycznego państwa prawnego	196
4. Zasada ochrony zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa	224
5. Zasada ochrony praw słusznie nabytych.....	239
6. Zasada pewności prawa.....	249
7. <i>Lex non obligat nisi promulgata</i>	263
8. <i>Lex retro non agit</i>	274

9. <i>Ignorantia iuris nocet</i>	286
10. <i>Clara non sunt interpretanda</i>	301
11. Argument ze sprawiedliwości społecznej	316
12. Argument ze zmian społecznych	327
13. Nakaz wykładni prawa zgodnie z zasadami prawnymi	342
14. Argument z odwołania się do wartości pozaprawnych	363
15. Zasada słuszności	381
16. <i>Summum ius summa iniuria</i>	396
17. <i>Ex iniuria non oritur ius</i>	408
18. <i>Lex iniustissima non est lex</i>	417
19. Prawo nie powinno ustępować przed naruszeniem prawa	439
20. Założenie racjonalnego prawodawcy	453
21. Nakaz respektowania dyrektyw techniki prawodawczej w procesie interpretacji	467
22. Nakaz uwzględniania definicji legalnych	480
23. Nakaz określoności przepisów prawa	491
24. Argument z typu przepisów prawa	500
25. Zakazy wykładni synonimicznej i homonimicznej	510
26. <i>Lege non distinguente nec nostrum est distinguere</i>	527
27. Argument z języka powszechnego	534
28. Nakaz stosowania reguł syntaktycznych języka ogólnego (powszechnego)	547
29. Zakaz wykładni <i>per non est</i>	556
30. Argument <i>a rubrica</i>	564
31. Argument systemowy	576
32. Argument z unikania sprzeczności	588
33. Dyrektywa wykładni holistycznej	596
34. Argument z woli historycznego prawodawcy	612
35. Argument z <i>ratio legis</i>	623
36. Argument teleologiczny (celowościowy)	635
37. Wnioskowanie z celu na środki	650
38. Argument z natury rzeczy	661

39. <i>Impossibilium nulla obligatio</i>	675
40. Argument <i>ad absurdum</i>	688
41. Nakaz respektowania zasady derogacji wyraźnej	700
42. <i>Lex superior derogat legi inferiori</i>	707
43. <i>Lex specialis derogat legi generali</i>	719
44. <i>Lex posterior derogat legi priori</i>	726
45. <i>Lex posterior generalis non derogat legi priori speciali</i>	740
46. Zasada legalizmu	751
47. Zakaz wykładni prawotwórczej	765
48. Zakaz wykładni rozszerzającej/zwężającej	778
49. <i>Exceptiones non sunt extendendae</i>	787
50. Argument <i>a contrario</i>	796
51. Nakaz pierwszeństwa wykładni językowej	804
52. Argument <i>ab exemplo</i>	826
53. Argument z poglądu dominującego	840
54. Nakaz wykładni prawa w zgodzie z konstytucją	849
55. Domniemanie konstytucyjności ustawy	861
56. Argument ze spójności	878
57. Nakaz respektowania hierarchii źródeł prawa	895
58. Nakaz (zasada) interpretacji prawa zgodnie z prawem międzynarodowym	910
59. Nakaz prounijnej wykładni prawa krajowego	922
60. Argument prawnoporównawczy	934
61. Zasada podziału władzy	951
62. Zasada godności człowieka jako źródła wolności i praw	967
63. Zasada proporcjonalności	986
64. Zakaz naruszania istoty konstytucyjnych wolności i praw	1001
65. Zakaz nadmiernej ingerencji w sferę praw człowieka	1013
66. Argument <i>a fortiori</i>	1028
67. Zasada równości	1038
68. Argument z analogii	1052
69. <i>Ubi eadem legis ratio, ibi eadem legis dispositio</i>	1072

70. Zakaz wykładni prowadzącej do luk	1080
71. <i>Nullum crimen, nulla poena sine lege</i>	1094
72. <i>Cogitationis poenam nemo patitur</i>	1113
73. Domniemanie niewinności.....	1120
74. <i>In dubio pro reo</i>	1133
75. Domniemanie i ochrona dobrej wiary.....	1147
76. Sama możliwość wątpliwości nie powinna mieć rozstrzygającego znaczenia ...	1163
77. <i>Ei incumbit probatio qui dicit, non ei qui negat</i>	1178
78. Argument z faktów notoryjnych	1191
79. <i>Audiat et altera pars</i>	1199
80. <i>Nemo (est) iudex in causa sua</i>	1214
81. <i>Iura novit curia</i>	1234
82. Zasada powagi rzeczy osądzonej (<i>res iudicata</i>)	1247
83. <i>Ius publicum privatorum pactis mutari non potest</i>	1261
84. <i>Ne eat iudex ultra petita partium</i>	1270
85. Zakaz <i>reformationis in peius</i>	1283
86. <i>Pacta sunt servanda</i>	1293
87. <i>Rebus sic stantibus</i>	1308
88. Zakaz nadużycia prawa.....	1324
89. <i>Nulla iniuria est, quae in volentem fiat</i>	1342
90. <i>Nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet</i>	1356
91. <i>Nullum tributum sine lege</i>	1364
 Dekalog dobrego argumentatora (<i>M. Atienza</i>)	 1373
Autorzy	1377
Contents	1381
Summary (<i>F. Gołba</i>).....	1385

69. *Ubi eadem legis ratio, ibi eadem legis dispositio*

[1. FORMUŁY ALTERNATYWNE I POKREWNE] *Cessante ratione legis, cessat ipsa lex*; Argument z *ratio legis* (→35).

[2. ISTOTA] Można wyróżnić trzy sposoby korzystania z toposu *ubi eadem legis ratio, ibi eadem legis dispositio* (gdzie taki sam cel, tam taka sama dyspozycja ustawy – zob. uchwała(7) SN z 27.05.2009, I KZP 5/09). Sposób pierwszy wyrażony został w formule podstawowej i wiąże się z zapełnieniem luki w prawie w drodze analogii (→ 68), co polega na zastosowaniu regulacji obejmującej najbardziej zbliżone stany faktyczne z punktu widzenia celu ustawy. W tym znaczeniu formułę podstawową często powołuje się zamiennie z toposem *analogiae legis* lub wskazuje jako uzasadnienie dla stosowania tej ostatniej.

Po drugie, formuła alternatywna omawianego toposu: *cessante ratione legis, cessat ipsa lex* (gdy ustaje przyczyna obowiązywania ustawy, traci moc sama ustawa) łączy z *ratio legis* granice zastosowania danej regulacji prawnej w tym sensie, że zakazuje stosowania danej regulacji prawnej, jeśli oceniany stan faktyczny nie jest objęty jej celem (Borowicz 2009: 51).

Po trzecie, maksyma *ubi eadem legis ratio, ibi eadem legis dispositio* występuje jako jeden z argumentów mających na celu wybór określonej, zazwyczaj innej niż wynikająca z wykładni językowej, interpretacji tekstu prawnego i jest w zasadzie zbieżny z argumentem z *ratio legis*, omówionym w osobnym haśle *Komentarza* (→35).

[3. UZASADNIENIE] *Ubi eadem legis ratio, ibi eadem legis dispositio* to topos prawniczy, który nie został wyrażony wprost w prawie pozytywnym, ale pośrednio wiąże się z konstytucyjną zasadą równości wobec prawa i zakazem dyskryminowania (art. 32 ust. 1 i 2 Konstytucji RP; por. postanowienie SN z 19.03.2002, II CZ 13/02), będącymi także standardami prawa Unii Europejskiej (art. 20 i 21 KPP; art. 2, art. 3 ust. 3 i art. 6 TUE) oraz prawa międzynarodowego (np. art. 1, 2 i 7 PDPC; art. 26 MPPOiP).

Podstawy aksjologicznej omawianego toposu można szukać przede wszystkim w zasadach racjonalności instrumentalnej. Jeśli ustawodawca zdecydował, że dany

cel *C* można najbardziej skutecznie osiągnąć za pomocą metody M_1 , to nieracjonalną (w sensie instrumentalnym) decyzją byłaby próba osiągnięcia tego samego celu *C* mniej efektywną metodą M_2 (por. TRTP: 151n). W rozumowaniu tym dostrzec można również inne zasady i wartości prawne leżące u podstaw omawianego toposu: zasadę spójności aksjologicznej ($\rightarrow 56$) oraz powiązane z nią założenie racjonalności ustawodawcy ($\rightarrow 20$). W przypadku pierwszej jasne jest, że niezakożenie spójności ocen aksjologicznych mogłoby prowadzić do wniosku, iż z jakiegoś powodu realizacja każdego spośród podobnych do siebie celów tą samą metodą *M* jest niepożądana (TRTP: 152). Podobne rozumowanie można sformułować w odniesieniu do zasady racjonalności prawodawcy – przyjęcie, że nie stosuje on podobnych środków do realizacji podobnych celów, stanowiłoby podważenie tezy o jego racjonalności instrumentalnej. Warto też w tym miejscu zwrócić uwagę na swoiste sprzężenie, do którego dochodzi między omawianym toposem a założeniem racjonalności prawodawcy, bowiem nie tylko dobiera on odpowiednie środki do celów, lecz także „dostosowuje stawiane sobie cele do środków, jakich może użyć” (TRTP: 143).

Jak już wspomniano, pośrednim źródłem toposu *ubi eadem legis ratio, ibi eadem legis dispositio* są konstytucyjne zasady równości wobec prawa (art. 32 ust. 1 KRP; $\rightarrow 67$) oraz zakazu dyskryminowania (art. 32 ust. 2 KRP). Zasady te wykluczają nieuzasadnione różnicowanie sytuacji prawnej jednostek, również w sposób pośredni, a więc wtedy, gdy zróżnicowanie wynika z pozornie neutralnej normy i nie opiera się na jakiegokolwiek przesłance dokonującej bezpośredniego zróżnicowania (Borysiak, Bosek 2016: 832), lecz np. na pominięciu zakresie regulacji sytuacji istotnie podobnych. Za przykład tego można uważać przyznanie prawa do składania wniosków w zakresie tzw. łączenia rodzin cudzoziemców, czego wynikiem była pośrednia dyskryminacja obywateli polskich, którzy nie mogli wystąpić z takim wnioskiem odnośnie do swoich cudzoziemskich małżonków czy małoletnich dzieci pozostających poza granicami kraju (wyrok TK z 19.05.2003, K 39/01; zob. też definicję legalną dyskryminacji pośredniej na gruncie prawa pracy zawartą w art. 18^{3a} § 4 kp). Omawiany argument odnosi się do obu wyróżnianych w orzecznictwie TK elementów równości wobec prawa: „równości *sensu stricto*”, czyli nakazu równego traktowania przez władzę publiczną w procesie stosowania prawa, oraz „równości w prawie”, oznaczającej nakaz kształtowania treści prawa z uwzględnieniem zasady równości (orzeczenie TK z 9.03.1988, U 7/87; wyrok TK z 31.03.1998, K 24/97). Na gruncie tych zasad podobnie do omawianego toposu odniósł się TK, stwierdzając: „równość w stosowaniu prawa oznacza nakaz równego traktowania przez władze publiczne w indywidualnych przypadkach adresatów norm prawnych, uznanych przez prawodawcę za podmioty podobne, czyli zaliczone do danej klasy (kategorii) istotnej” (wyrok TK z 15.07.2010, K 63/07). Topos ten wiąże się także z wywodo-

nym z zasady równości zakazem arbitralności, w tym sensie, że objęcie regulacją sytuacji wprost niewyrażonych, ale podobnych z perspektywy *ratio legis*, zapobiega różnicowaniu podmiotów w oparciu o cechy nerelevantne z punktu widzenia danej normy (Borysiak, Bosek 2016: 833). Topos *ubi eadem legis ratio, ibi eadem legis dispositio* czerpie ponadto umocowanie – poprzez zasadę równości – z wyrażonej w art. 2 Konstytucji RP zasady demokratycznego państwa prawnego (→3). Podobnie, poprzez zasadę równości, topos ten należy wiązać z wyrażoną w art. 2 Konstytucji zasadą sprawiedliwości społecznej, która nakazuje równo traktować podmioty wykazujące takie same cechy istotne w przypadku przyznawania określonego dobra (Kruk 2006: 289–291).

[4. RODOWÓD I EWOLUCJA] Komentowany topos wywodzony jest z Digestów Justyniana [ad D.9,2,32 *pr.*]. Następnie zasadę tę propagowali średniowieczni glosatorzy, przy czym rozumieli ją następująco: „ustalenie określonej *ratio legis* uzasadniało [...] taką interpretację prawa, która obejmowała wszystkie sytuacje objęte zakresem *ratio* (tj. zakresem racjonalnego uzasadnienia regulacji prawnej)” (Borowicz 2009: 50).

Reguła *cessante ratione legis, cessat ipsa lex* została sformułowana przez średniowiecznego glosatora w odniesieniu do przekazanej w Digestach justyniańskich wypowiedzi Papiniana: *Falsam causam legato non obesse verius est, quia ratio legandi legato non cohaeret: sed plerumque doli exceptio locum habebit, si probetur alias legaturus non fuisse* (Śluszniejsza jest opinia, że dodanie do zapisu nieprawdziwego powodu, [dla którego zapis się sporządziło,] nie szkodzi mu, ponieważ motyw sporządzenia zapisu nie jest częścią zapisu. Zwykle jednak znajdzie zastosowanie zarzut podstępny, jeśli dowiedzie się, że spadkodawca nie sporządziłby zapisu [D.35,1,72,6], tłum. za Diglus5.2: 253). Wypowiedź ta ma związek z narastającą od czasów późnej republiki tendencją do uwzględniania przyczynowości czynności prawnych. Czynność prawna *sine causa* nie była wówczas uważana za nieważną, ale poszukiwano środków, aby sparaliżować dochodzenie roszczenia z tego typu czynności – w tym przypadku zarzutem podstępny (Kacprzak, Krzynówek, Wołodkiewicz 2011: 72–73). Na tym gruncie glosator – jak to ujęli autorzy *Regulae iuris* – „ukuł apodyktyczną regułę *cessante ratione legis, cessat ipsa lex*” (Kacprzak, Krzynówek, Wołodkiewicz 2011: 73). W tej maksymie termin *ratio* nie oznaczał celu regulacji, lecz tyle, co *demonstratio* albo *causa*, natomiast termin *lex* nie odnosił się do ustaw, ale do klauzuli zawartej w czynności prawnej. Niemniej z czasem paremię tę zaczęto ogólnie odnosić do ustaw i ich celów (Kacprzak, Krzynówek, Wołodkiewicz 2011: 73). Pierwotnie maksymy używano w prawie kanonicznym odnośnie do nauki o dyspensach, a po przejęciu jej przez autorów zajmujących się

prawem świeckim „[m]iała dwa główne znaczenia: była podstawą do niestosowania ustawy w odniesieniu do określonego stanu faktycznego objętego literalnym sensem ustawy; uzasadniała niekiedy wniosek o generalnej utracie mocy obowiązującej przez daną ustawę” (Borowicz 2009: 51).

[5. PRZYKŁADY ZASTOSOWANIA] Omawianego toposu nie stosuje się w orzecznictwie zbyt często, jednak w formule *ubi eadem legis ratio, ibi eadem legis dispositio* pełni doniosłą on rolę w sytuacjach, gdy sąd ma do czynienia z luką prawną. W formule alternatywnej *cessante ratione legis, cessat ipsa lex* znajduje zastosowanie jeszcze rzadziej, w przypadkach, gdy istnieje wątpliwość co do tego, czy dany stan faktyczny objęty jest celem regulacji. Sądy często biorą pod uwagę myśl wyrażoną w komentowanym toposie, ale w większości przypadków wyraźnie przywołują inne argumenty, których konkluzje prowadzą do podobnych rezultatów, np. *analogia legis* (→68) lub argument ze spójności (→56). Formuła *ubi eadem legis ratio...* jest nieco częściej przywoływana w piśmiennictwie prawniczym.

W orzecznictwie topos ten stosuje się, „kiedy sąd rozpoznaje takie stany faktyczne i stosunki społeczne, które mimo że nie są prawnie indyferentne, nie zostały objęte bezpośrednią regulacją prawną, choć wykazują bardzo bliskie podobieństwo do tych, które są przedmiotem takiej regulacji. Można w takim przypadku mówić nawet o pewnej ułomności stanu prawnego. Podlega ona naprawieniu przez sąd w drodze zastosowania do tych pominiętych przez prawo sytuacji przepisów najbardziej odpowiadających im w swojej treści, zwłaszcza zaś w wymiarze celowościowym (uwzględnienie ich *ratio legis*). Ujmując rzecz innymi słowy, orzekanie na podstawie analogii opiera się na założeniu, że zbliżone (podobne) pod względem merytorycznym w swojej treści stosunki społeczne powinny być traktowane przez prawo w sposób podobny. Takie podejście jest jedną z form realizacji konstytucyjnej zasady równości obywateli wobec prawa oraz słusznościowej reguły prawa rzymskiego wyrażonej w formule *ubi eadem legis ratio, ibi eadem legis dispositio* («gdykolwiek cel ustawy jest ten sam, dyspozycja powinna być również taka sama»)» (uchwała(7) SN z 3.12.1998, III CZP 38/98).

Przykładowo po formułę tę sięgnięto, gdy obowiązujące przepisy nie przewidywały procedury zmiany dotychczasowej treści aktu urodzenia w wypadku zmiany płci. Wskazano wówczas, że „nasuwa się konieczność zastosowania takiego przepisu, który mimo pewnej różnicy w stanie faktycznym opiera się na takiej samej podstawie legislacyjnej (*ratio legis*). Rozważany w niniejszej sprawie przypadek podobny jest do przypadku błędnego lub nieściśłego sporządzenia aktu stanu cywilnego i dlatego, stosując analogię z ustawy, należy w myśl zasady *ubi eadem legis ratio, ibi eadem dispositio* rozstrzygnąć niniejszą sprawę na zasadzie art. 26 ust. 3

prawa o aktach stanu cywilnego" (Orzeczenie SW dla m.st. Warszawy z 24.09.1964, II CR 515/64). Natomiast w analizowanym wyżej kontekście konstytucyjnej zasady równości wskazano, iż „równość stron jest zasadą postępowania cywilnego, niewymagającą uzasadniania, jednak powoływanie jej jako zarzutu w postępowaniu odwoławczym może mieć znaczenie w razie odmiennego rozstrzygnięcia przy takich samych okolicznościach faktycznych. Wyraża to paremia *ubi eadem legis ratio, ibi eadem legis dispositio*" (postanowienie SN z 19.03.2002, II CZ 13/02).

Niekiedy topos w tej formule utożsamia się z toposem *analogia legis* (zob. uchwała SN z 22.09.1995, III CZP 119/95, oraz uchwała(7) SN z 27.05.2009, I KZP 5/09). Obie formuły bywają przywoływane łącznie, gdy sąd wskazuje na *ratio legis* jako granicę zakresu zastosowania przepisu: „zakres zastosowania normy prawnej wyznaczają wszystkie i tylko te stany faktyczne, które są objęte racją tejże normy (są w jej świetle racjonalnie uzasadnione), co oddają paremie *ubi eadem legis ratio, ibi eadem legis dispositio* oraz *cessante ratione legis, cessat ipsa lex*" (wyrok NSA z 18.04.2012, I FSK 934/11). W orzeczeniu tym NSA stanął na stanowisku, że chociaż literalne odczytanie art. 137 § 3 op. prowadzi do wniosku, że pełnomocnik procesowy może uwierzytelnić wyłącznie jemu udzielone pełnomocnictwo (a nie pełnomocnictwo udzielone przez stronę innemu pełnomocnikowi), to uwzględnienie szerszego kontekstu interpretacyjnego, w tym omawianych tutaj paremii, prowadzi do przeciwnego wniosku. Z formuły *cessante ratione legis, cessat ipsa lex* wywiedziono np. możliwość odczytania na rozprawie zeznań świadka złożonych w postępowaniu przygotowawczym w sytuacji, gdy mógłby odmówić zeznań, ale z prawa tego nie skorzystał, a przed rozprawą zmarł. Sąd wskazał wówczas, że regulacja zakazująca odczytania tych zeznań miała na celu chronienie samego świadka, a skoro po jego śmierci cel przepisu ustawy nie może być już realizowany, to również sam przepis nie ma zastosowania (uchwała(7) SN z 30.09.1970, VI KZP 25/70).

Żadnej z formuł omawianego toposu nie używa orzecznictwo TSUE i ETPC. Wydaje się, że ten stan rzeczy jest spowodowany głównie ukształtowanym zwyczajem językowym, ponieważ argumentacje celowościowe odgrywają niezwykle ważną rolę w uzasadnieniach orzeczeń tych organów władzy sądowniczej, a sądy te nie stronią od posługiwania się pokrewnym argumentem z *ratio legis* (→35).

[6. CHARAKTERYSTYKA] Komentowany topos w swej podstawowej wersji ma formę okresu warunkowego – jeżeli dwie sytuacje są istotnie podobne z punktu widzenia tej samej *ratio legis*, to co do zasady prawo powinno przewidywać dla nich podobne skutki (przypisywać im zbliżone konsekwencje prawne). Z tego powodu przedmiotowy argument ma charakter reguły prawnej. Sądy stosujące ten topos podejmują próby nie dokonywania oceny ważności realizacji danej *ratio legis*, lecz

stwierdzenia, czy dana sytuacja jest relewantna z punktu widzenia danej *ratio legis*. Jeżeli odpowiedź na to pytanie jest pozytywna, to sądy są skłonne stosować omawiany argument, chyba że zachodzi jedna z okoliczności wykluczających użycie analogii lub wykładni rozszerzającej (por. pkt 7). Dobra ilustracja takiego właśnie mechanizmu stosowania toposu to następujący *passus*: „Powszechnie przyjmuje się [...] w orzecznictwie sądowym, że – zgodnie z zasadą *ubi eadem legis ratio, ibi eadem legis dispositio* – działanie normy, którą odczytać należy z art. 575 § 2 kpk, obejmuje nie tylko sytuacje, w których uchyleniu ulega jeden z wyroków stanowiących podstawę wyroku łącznego, ale także sytuacje, w których uchyleniu ulega jedno ze skazań za tzw. czyny jednostkowe, stanowiące podstawę wymierzenia w tym samym wyroku kary łącznej” (wyrok SN z 26.10.2011, IV KK 298/11). Uwagi te można odnieść też do alternatywnej wersji *cessante ratione legis, cessat ipsa lex*.

Warto podkreślić, że w orzecznictwie pojawia się pogląd, zgodnie z którym omawiany topos trzeba pojmować ściśle, tzn. warunkiem jego stosowania jest wyłącznie tożsamość *rationis legis*, a nie tylko ich podobieństwo. Dla przykładu SN w uchwale z 22.11.1990, III CZP 120/91, stwierdził: „Odpowiedzi na rozważane zagadnienie prawne szukać zatem należy w argumentacji *a contrario* z reguły, zgodnie z którą jedynie tożsamość *rationis legis* uzasadnia stosowanie takich samych dyspozycji normy (*ubi eadem legis ratio, ibi eadem dispositio*)”. Ten sposób pojmowania toposu wzmacnia tezę o jego regułowym charakterze.

Komentowany topos pełni funkcję argumentu inferencyjnego (kiedy stosuje się go do ustalenia skutku prawnego stanu faktycznego nieobjętego wyraźną dyspozycją normy) albo argumentu interpretacyjnego (gdy służy uzasadnieniu jednej z konkurencyjnych wykładni wyrażenia ustawowego). Można postawić tezę, że argument ten posiada znaczący potencjał heurystyczny, gdyż poprzez odesłanie do bogatego semantycznie pojęcia *ratio legis* może zasugerować interpretatorowi pewne rozwiązania w zakresie wykładni prawa. Aspekt heurystyczny toposu łatwiej dostrzec w zastosowaniach doktrynalnych, gdyż w kontekście postępowania sądowego zbiór rozważanych propozycji interpretacyjnych ograniczony jest przez okoliczności danej sprawy i często określony już w stanowiskach prezentowanych przez strony postępowania. W orzecznictwie sądowym dominuje więc aspekt uzasadniający: przedmiotowy topos stosuje się do uzasadnienia, często poprzez odesłanie do zasady równości, konkretnego twierdzenia interpretacyjnego albo wniosku co do konsekwencji prawnych, albo też w celu uzasadnienia wyboru jednej z konkurencyjnych propozycji interpretacyjnych.

[7. KRYTYKA] W formule podstawowej *ubi eadem legis ratio, ibi eadem legis dispositio* toposu nie powinno się stosować w tych przypadkach, gdy wnioskowanie z analogii i wykładnia rozszerzająca generalnie nie są wskazane bądź są wykluczone.

W prawie karnym na przeszkodzie zastosowaniu omawianego toposu stoi konstytucyjna zasada ujęta w toposie *nullum crimen, nulla poena sine lege* (→71). Analogia jest dopuszczalna, o ile nie stosuje się jej na niekorzyść oskarżonego. W szczególności analogię można stosować, gdy jej działanie jest korzystne dla oskarżonego – co z kolei wynika z toposu *in dubio pro reo* (WOSKom: 303; →74).

W prawie podatkowym stosowaniu formuły *ubi eadem legis ratio, ibi eadem legis dispositio* sprzeciwia się konstytucyjna zasada ujęta w toposie *nullum tributum sine lege* (art. 217 KRP; →91), zakazująca obejmowania regulacją stanów faktycznych w zakresie większym, niż wynikałoby to z językowego znaczenia przepisu (wykładnia rozszerzająca), ponieważ milczenie prawodawcy w danym zakresie uznać trzeba za obszar wolny od opodatkowania, a nie za lukę w prawie, którą należy uzupełnić (Wojciechowski 2015: 391). Z drugiej strony, podobnie jak w prawie karnym, nie ma przeszkód, aby analizowany topos był stosowany na korzyść podatnika (np. wyrok NSA z 10.05.2000, I SA/Lu 1702/98).

Omawiany topos nie może mieć zastosowania do przepisów określających kompetencje organów władz publicznych, ponieważ pozostawałoby to w sprzeczności z konstytucyjną zasadą legalizmu, tj. działania na podstawie i w granicach prawa (art. 7 KRP; →46), co wyklucza wykładnię rozszerzającą tych przepisów (zob. uchwała(7) SN z 22.04.1997, III ZP 1/97). Toposu tego nie powinno się też stosować w przypadku regulacji szczególnych i wyjątków, bowiem stoi to w sprzeczności z toposem *exceptiones non sunt extendendae* (WOSKom: 313–314; →49).

Jeśli chodzi o relację komentowanego toposu do wnioskowania *a contrario* (→50), to kwestia jest bardziej złożona. W przypadku wykładni rozszerzającej, opartej na formule *ubi eadem legis ratio, ibi eadem legis dispositio*, toposy te naturalnie znajdują się w opozycji. Jednak już alternatywna formuła toposu – *cessante ratione legis, cessat ipsa lex* – pozostaje w relacji wsparcia, ponieważ wyznacza granicę dla stosowania przepisu w oparciu o *ratio legis*, a topos wnioskowania *a contrario* – w oparciu o językowe brzmienie przepisu.

[8. REKOMENDACJA/WSKAZÓWKI] Topos w formule podstawowej *ubi eadem legis ratio, ibi eadem legis dispositio* ma zastosowanie w przypadku konieczności uzupełnienia luki w prawie. Dokonuje się tego poprzez analogiczne zastosowanie przepisu regulującego podobny stan faktyczny (zob. uchwała SN z 12.04.2007, III CZP 22/07). Występuje tu duże podobieństwo z nakazanym niekiedy wprost przez prawodawcę „odpowiednim zastosowaniem przepisu”. Wówczas interpretator winien dostosować dyspozycję normy do specyfiki danej sfery, aby zapewnić „odpowiedniość” tego stosowania (WOSKom: 294, 299–302). Komentowany topos może być również stosowany w sytuacji wyboru pomiędzy konkurencyjnymi hipotezami

interpretacyjnymi i wówczas wspiera te z nich, które polegają na uwzględnieniu celu regulacji. Może być on też stosowany w celu uzasadnienia odejścia od ścisłego pojmowania przepisu, opartego na regułach wykładni językowej. Formuły *cessante ratione legis, cessat ipsa lex* używa się, aby uzasadnić odmowę zastosowania przepisu, gdy jego literalne brzmienie wskazywałoby na zasadność zastosowania, ale przemawia przeciwko temu cel ustawy (zob. uchwała(7) SN z 30.09.1970, VI KZP 25/70).

[9. ARGUMENTY POWIĄZANE] Argument z *ratio legis* (→35); Zasada równości (→67); Argument z analogii (→68).

[LITERATURA] A. Borowicz (2009), Argumentacja oparta na odwołaniu się do racji normy prawnej, PiP LXIV/3, 48–59; W. Borysiak, L. Bosek (2016), objaśnienie do art. 32, w: KRPKomSaf1, 818–843; A. Kacprzak, J. Krzynówek, W. Wołodkiewicz (2011), Teksty 86 inskrypcji wraz z komentarzem, w: RegIur, 25–140; M. Kruk (2006), Zasada równości w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, w: M. Zubik (red.), Księga XX-lecia orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego, Warszawa, 281–302; B. Wojciechowski (2015), Reguły kolizyjne i inferencyjne w interpretacji prawa administracyjnego, w: R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel (red.), System prawa administracyjnego, t. 4: Wykładnia w prawie administracyjnym, Warszawa, 377–397.

[MA, **MK**, RM]

Książka jest unikatem na skalę światową. Autorzy przedstawiają dokładny opis i analizę toposów (argumentów) stosowanych w dogmatyce prawa i orzecznictwie, wzbogacając je o historię tych toposów i interesujące przykłady ich zastosowania. Dodatkową zaletę stanowi wskazanie bogatej literatury krajowej i zagranicznej. Publikacja będzie nieocenioną pomocą nie tylko dla orzecznictwa i dogmatyki prawa, lecz także dla studentów tej dziedziny – również z tego względu, że napisano ją precyzyjnym językiem, z dbałością o jasność i zrozumiałość, nawet dla tych czytelników, którzy nie mają przygotowania teoretycznoprawnego.

Prof. Tomasz Gizbert-Studnicki

<https://akademicka.pl>

